

УДК 338.242

В. М. Марченко,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки і підприємництва,

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4756-3703>

О. В. Усик,

аспірант кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний

університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1566-7922>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.4.48

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

V. Marchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

O. Usyk,

Postgraduate Student of the Department of Economics and Entrepreneurship,

National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS ENTITIES IN MODERN CONDITIONS

В статті досліджено особливості формування фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Досліджуючи теоретичний базис визначення фінансової безпеки підприємницької діяльності визначено, що більшість авторів розглядають її за п'ятьма напрямками: як самостійний об'єкт управління; як фінансовий стан суб'єкта; в складі загальної економічної безпеки; як захищеність його фінансових інтересів та управління ризиками. Кожен з окреслених напрямів має свої певні особливості оцінки, які дозволяють визначити рівень фінансової стабільності та безпеки підприємства. Виокремлено основні ризики та загрози, які впливають на рівень фінансової безпеки підприємств. Обґрунтовано теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки, що дало змогу сформувати власне бачення даної категорії. Обґрунтовано, що фінансова безпека суб'єктів підприємницької діяльності — це стан, коли фінансові ресурси підприємства забезпечують його стабільність, виконання зобов'язань та сприяють сталому розвитку. Для досягнення фінансової безпеки суб'єктам підприємницької діяльності необхідно здійснювати: фінансове планування; ефективне управління оборотними коштами; диверсифікацію ризиків; фінансовий контроль; страхування; розширення доступу до фінансових ресурсів; підвищення фінансової освіти та компетентності персоналу. Узагальнено основні складові аспекти забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Виокремлено, що серед підходів, які використовують найчастіше, щодо оцінки рівня фінансової безпеки підприємств є: аналіз фінансових звітів, який дозволяє на основі даних підприємств розрахувати відповідні показники його діяльності за допомогою горизонтального та вертикального аналізу; метод рейтингів; стрес-тестування; аналіз ризиків; аналіз фінансових показників; порівняльний аналіз. Виокремлено основні етапи здійснення оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Запропоновано напрями управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва. Обґрунтовано важливість стратегічного управління формуванням напрямів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

The article examines the peculiarities of the formation of financial security of business entities. Investigating the theoretical basis of determining the financial security of entrepreneurial activity, it was determined that most authors consider it in five directions: as an independent object of management; as the subject's financial condition; as part of general economic security; such as the protection of his financial interests and risk management. Each of the outlined directions has its own specific evaluation features that allow determining the level of financial stability and security of the enterprise. The main risks and threats affecting the level of financial security of enterprises are highlighted. The theoretical approaches to determining the essence of financial security are substantiated, which made it possible to form one's own vision of this category. It is substantiated that the financial security of business entities is a state when the financial resources of the enterprise ensure its stability, fulfillment of obligations and contribute to sustainable development. In order to achieve financial security, business entities must carry out: financial planning; effective management of working capital; risk diversification; financial control; insurance; expanding access to financial resources; improvement of financial education and competence of personnel. The main component aspects of ensuring the financial security of business entities are summarized. It is highlighted that among the most frequently used approaches to assessing the level of financial security of enterprises are: analysis of financial reports, which allows, based on enterprise data, to calculate relevant indicators of its activity using horizontal and vertical analysis; rating method; stress testing; risk analysis; analysis of financial indicators; comparative analysis. The main stages of assessing the financial security of business entities are highlighted. Directions for managing the financial security of business entities are proposed. The importance of strategic management of the formation of directions for ensuring the financial security of business entities is substantiated.

Ключові слова: фінансова безпека, суб'єкти підприємництва, заходи, стратегічне управління, напрями забезпечення, управління фінансами.

Key words: financial security, business entities, measures, strategic management, areas of provision, risk management.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Складні умови здійснення господарської діяльності знижують рівень фінансової безпеки підприємств, що потребує розробки відповідних заходів щодо підвищення її рівня. Важливість даної проблеми значно розширює наукові підходи до її вирішення, оскільки різні автори по-різному трактують сутність фінансової безпеки. Більшість авторів розглядають її як основну функціональну складову економічної безпеки діяльності підприємства. Через зниження рівня розвитку підприємств, високий рівень їх збитковості, низький рівень рентабельності діяльності та інвестиційної привабливості актуальними постають питання пошуку дієвих інструментів та підходів щодо забезпечення фінансової безпеки їх розвитку.

Особливо актуальними такі питання постають для підприємств малого та середнього бізнесу, оскільки на сьогодні саме вони є основним джерелом зайнятості населення, сприяють надходженню податкових платежів до бюджетів, сприяють підвищенню соціально-економічного стану регіонів та держави в цілому. Незважаючи на розвиток та сприяння діяльності малих та середніх підприємств, рівень їх безпеки на сьогодні є досить низьким через негативний вплив факторів оточуючого середовища. Тому для держави важливими є питання формування такого середовища, яке б сприяло розвитку підприємницьких ініціатив, забез-

печувало б їх спроможність та адаптивність, що позитивно впливає на стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання забезпечення фінансової безпеки досліджувалися в працях багатьох вчених, серед яких можна виокремити роботи: І. Бланка, О. Барановського, Т. Васильців, Ю. Воробйова, А. Воронкової, К. Горячевої, Л. Донець, С. Ілляшенко, Г. Задорожного, Г. Козаченко, Л. Костирко, В. Пономарьова, О. Терещенко, А. Шеремета та інших.

Проте питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в умовах повоєнного відновлення потребують додаткових досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні особливостей забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досліджуючи теоретичний базис визначення фінансової безпеки підприємницької діяльності можна визначити, що більшість авторів розглядають її за п'ятьма напрямками:

по-перше, як самостійний об'єкт управління;

Рис. 1. Основні аспекти забезпечення фінансової безпеки діяльності суб'єктів господарювання

Джерело: узагальнено автором на основі [7; 9].

по-друге, як фінансовий стан суб'єкта;
по-третє, в складі загальної економічної безпеки;

по-четверте, як захищеність його фінансових інтересів та управління ризиками.

Кожен з цих напрямів має свої певні особливості оцінки, які дозволяють визначити рівень фінансової стабільності та безпеки підприємства.

Так, автори, які розглядають фінансову безпеку як основу економічної безпеки підприємства (К.С. Горячева, Л.С. Козак, Л.А. Некрасенко) обґрунтовують, що на основі проведення оцінки показників фінансового стану суб'єкта та впровадження заходів щодо підвищення рівня фінансової безпеки забезпечується конкурентоспроможність та ефективність діяльності підприємства [6].

Група авторів (О.В. Ареф'єва, О.С. Журавка, Т. Б. Кузенко) розглядає фінансову безпеку підприємства як самостійний об'єкт управління на основі використання діагностичних заходів фінансового спрямування, які націлені на оптимізацію використання ресурсів, що спрямовані на подолання ризиків та загроз. В даному контексті фінансова безпека представляє собою здатність підприємства самостійно здійснювати фінансове управління своїми ресурсами для забезпечення конкуренції [1].

Представники третього напрямку (І.О. Бланк, О.Е. Пономаренко, Я.О. Кіріченко) розглядають фінансову безпеку як певний фінансовий

стан суб'єкта, який забезпечує стабільність та захищеність діяльності за рахунок збалансування фінансових інтересів, які сприяють уникненню або мінімізації існуючих загроз та небезпек. Фінансова безпека в даному випадку характеризує таку фінансову спроможність, яка дозволяє підприємству виконувати свої зобов'язання в необхідних межах та функціонувати в умовах нестабільності та високої невизначеності [2].

Даний напрям характеризує можливість фінансової системи підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями на основі існуючих власних ресурсів. В загальному вигляді даний напрям характеризує можливість здійснення діяльності підприємства, незважаючи на зовнішні та внутрішні ризики.

Представники четвертого напрямку (Я.І. Мулик) розглядають фінансову безпеку як певний стан захищеності суб'єкта підприємництва на всіх рівнях його відносин від зовнішніх та внутрішніх загроз в довгостроковій перспективі [10].

Представники п'ятого напрямку (О.А. Кириченко, В.І. Куцук) розглядають фінансову безпеку як діяльність з управління ризиками, тобто фінансова діяльність повинна бути спрямована на забезпечення безперерйного функціонування підприємства в умовах нестабільності та високих ризиків [5].

Кожен з означених напрямів в цілому характеризує різні методи та підходи до забез-

Рис. 2. Основні етапи оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності

Джерело: узагальнено автором на основі [4].

печення фінансової безпеки діяльності суб'єктів, яка в цілому впливає на загальний його економічний стан та можливість сталого розвитку. На сьогодні доцільне застосування комплексного підходу, який буде включати усі означені напрями, задля забезпечення фінансової безпеки суб'єктів та їх розвитку в довгостроковій перспективі.

Загалом, можливо визначити, що фінансова безпека суб'єктів підприємницької діяльності — це стан, коли фінансові ресурси підприємства забезпечують його стабільність, виконання зобов'язань та сприяють сталому розвитку. Для досягнення означеної мети необхідно враховувати певні аспекти, що наведено на рис. 1.

Важливість фінансового планування при забезпеченні фінансової безпеки полягає у дотриманні плану, який враховує доходи та витрати, що сприяє уникненню та мінімізації ризиків та збитків. Основою фінансової політики є ефективне управління оборотними коштами, яке виражається у своєчасному виконанні своїх зобов'язань, що позитивно впливає на ліквідність підприємства. Заходи щодо диверсифікації ризиків дозволяють суб'єктам господарювання, інвестуючи в різні активи, збалансувати втрати та зберегти фінансову стійкість. Належний фінансовий контроль дозволяє ефективно управляти ресурсами, що сприяє мінімізації виникнення несприятливих ситуацій

та загроз. Заходи страхування дозволяють компенсувати втрати від настання ризиків та загроз, що впливає на фінансову стабільність діяльності підприємства.

Заходи щодо доступу до фінансових ресурсів у вигляді кредитів, інвестицій дозволяють забезпечити потреби підприємства для належної його роботи. Важливим аспектом для управління фінансами є компетентність персоналу в даних питаннях, який на основі досвіду та вмінь може приймати виважені рішення щодо управління та розподілу фінансових ресурсів на підприємствах.

Для ефективного управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва важливим є здійснення оцінки стану його безпеки. Найбільш застосовуваними підходами щодо оцінки рівня фінансової безпеки підприємств є наступні:

по-перше, аналіз фінансових звітів, який на основі даних підприємств дозволяє розрахувати відповідні показники його діяльності (прибуток, заборгованість, ліквідність, рентабельність) за допомогою горизонтального та вертикального аналізу, що дає уявлення про фінансовий стан досліджуваного суб'єкта підприємництва;

по-друге, метод рейтингів, за допомогою якого визначається відповідний рівень фінансової безпеки підприємства за певними критеріями;

по-третє, стрес-тестування, яке характеризує використання сценарного підходу для визначення фінансової стійкості підприємства при настанні негативних подій;

по-четверте, аналіз ризиків, який включає в себе ідентифікацію та оцінку різних видів ризиків, які впливають на фінансову безпеку суб'єкта підприємницької діяльності;

по-п'яте, аналіз фінансових показників, які дозволяють визначити фінансову стійкість підприємства на основі розрахунку відповідних показників за даними звітності підприємства;

по-шосте, порівняльний аналіз, який використовується для порівняння підприємств однієї галузі для визначення конкурентних переваг та слабких сторін.

Застосування наведених методів можна проводити як окремо, так і в поєднанні з іншими для отримання більш обґрунтованих даних в часі та просторі. Загалом визначення фінансової безпеки підприємства потребує моніторингу стану її зміни для вчасного виявлення відхилень та мінімізації негативних наслідків. Найчастіше використовується методика оцінки стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва за алгоритмом, який наведений на рис. 2.

На першому етапі проводиться ідентифікація загроз, які можливі для підприємства, з урахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища його діяльності. Після ідентифікації ймовірних загроз необхідно визначити джерела інформації щодо фінансового стану діяльності суб'єкта підприємництва. Для використання інформаційно-аналітичного інструментарію всю інформацію необхідно уніфікувати у відповідності до вимог.

Наступним кроком є вибір індикаторів, на основі яких буде здійснено розрахунок показників оцінки фінансової безпеки підприємства. Після проведення відповідних розрахунків визначається комплексний показник фінансової безпеки суб'єкта підприємницької діяльності. З урахуванням найбільш поширеної шкали визначення рівня безпеки діяльності суб'єктів підприємницької діяльності проводиться діагностика досліджуваного підприємства та визначається, до якого рівня безпеки воно відноситься.

Після цього, наступним кроком є розробка управлінських рішень щодо підвищення рівня фінансової безпеки підприємства в довгостроковій перспективі з урахуванням ймовірних ризиків та загроз. Наступним етапом є моніторинг рівня фінансової безпеки підприємств на певний проміжок часу для визначення рівня відхилення від запланованих показників. Якщо відхилення є значними, то необхідно перегля-

нути індикатори, які було обрано для визначення рівня фінансової безпеки та розширити їх перелік для врахування більшої кількості факторів. Заключним етапом є контроль рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Важливим аспектом при управлінні фінансовою безпекою підприємницької діяльності є управління ризиками, оскільки саме ризики та загрози становлять найбільший вплив на фінансову стійкість та спроможність діяльності підприємств. Основні напрями щодо мінімізації ризиків та загроз можна виокремити за наступними складовими:

по-перше, ретельне фінансове планування, яке дозволяє визначити ймовірність настання непередбачуваних ризиків за рахунок оптимізації витрат та прогнозування доходів підприємства;

по-друге, диверсифікація портфелю послуг та продуктів, оскільки розширення асортименту товарів та послуг дозволить збалансувати негативний вплив факторів на бізнес;

по-третє, страхування — як напрям покриття фінансових витрат у разі таких непередбачуваних подій як пожежі, викрадення та інші;

по-четверте, стратегія управління ліквідністю, яка передбачає забезпечення достатнього обсягу ліквідних активів, що сприяє виконанню поточних зобов'язань підприємством;

по-п'яте, моніторинг ризиків, за допомогою якого здійснюється відстеження стану фінансової безпеки підприємства, що дозволяє вчасно виявляти загрози та ризики та швидко реагувати на них з мінімальними втратами;

по-шосте, дотримання фінансового законодавства для уникнення судових штрафів за порушення, що позитивно впливає на імідж підприємства та його діловий клімат;

по-сьоме, залучення професіоналів, оскільки управління фінансовою спроможністю потребує певних вмінь, навичок та досвіду для прийняття управлінських рішень.

Загалом, ефективне управління ризиками потребує системного підходу та вдосконалення напрямів щодо забезпечення стабільності та розвитку підприємства.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження визначається, що фінансова безпека суб'єктів підприємництва розглядається з п'яти напрямів, кожен з яких можна використовувати як окремо, так і в сукупності, що дає змогу більш обґрунтовано формувати політику підприємства в напрямках її забезпечення. Підприємства в процесі здійснення своєї діяльності стикають-

ся з різноманітними ризиками та загрозами, що потребує від них швидкої реакції на такі ситуації для мінімізації їх негативного впливу.

Для забезпечення економічної безпеки суб'єктам підприємницької діяльності необхідно: здійснювати фінансове планування, підвищувати ефективність управління оборотними коштами, здійснювати диверсифікацію ризиків, проводити фінансовий контроль, здійснювати страхування, розширювати можливості залучення фінансових ресурсів, підвищувати фінансову освіту та компетентності персоналу щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства. Викремлення основних етапів оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та їх здійснення сприятиме підвищенню ефективності фінансової безпеки підприємств.

Подальших досліджень вимагають питання впровадження різноманітних інструментів моніторингу та реагування підприємства на внутрішні загрози з метою підвищення ефективності функціонування економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Література:

1. Ареф'єва О. В. Особливості формування економічного потенціалу підприємств із позицій економічної безпеки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 22 (1). С. 5—9.
2. Бланк І. О. Фінансове забезпечення розвитку підприємства. Київ, КНТЕУ, 2011. 344 с.
3. Воробйова О. І. Фінансова безпека на мікро- та макрорівнях. Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. 2012. № 2. С. 6—10.
4. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ. Суми, ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009, 295 с.
5. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 10. С. 22—26.
6. Козак Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Економіка і управління. 2008. № 13. С. 97—101.
7. Марченко В. М., Євдокименко В. М. Економічна безпека підприємства за етапами життєвого циклу. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2016. № 13. С. 235—241.
8. Марченко В., Петрівський Я., Власенко А. Сучасні трансформації процесів управління фінансовими ресурсами підприємства. Via Economica. 2023. Вип. 3. С. 75—82.
9. Мельник С. І. Фінансова безпека підприємства: сутність та сучасні проблеми забезпечення. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 1 (2). С. 7—12.
10. Мулик Я. І. Сутність поняття "фінансова безпека підприємства": систематизація наукових поглядів. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. 2013. № 3 (80). С. 195—206.

References:

1. Arefieva, O.V. (2018), "Peculiarities of the formation of the economic potential of the enterprise from the standpoint of economic security", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 22, no. 1, pp. 5—9.
2. Blank, I.O. (2011), *Finansove zabezpechennia rozvytku pidpriemstva* [Financial support for enterprise development], Kyiv, Ukraine.
3. Vorobiova, O.I. (2012), "Financial security at the micro and macro levels", *Naukovyi visnyk: finansy, banky, investysii*, vol. 2, pp. 6—10.
4. Iepifanov, A.O. (2009), *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov* [Financial security of enterprises and banking institutions], Sumy, Ukraine.
5. Kyrychenko, O.A. (2009), "Improving the management of financial security of enterprises in crisis conditions", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 22—26.
6. Kozak, L.S. (2008), "Conceptual and methodical foundations of the formation of the mechanism for ensuring the financial security of the enterprise", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 13, pp. 97—101.
7. Marchenko, V.M. and Yevdokymenko, V.M. (2016), "Economic security of the enterprise by stages of the life cycle", *Ekonomichni visnyk NTUU "Kyivskyi politekhnichniy instytut"*, vol. 13, pp. 235—241.
8. Marchenko, V., Petrivskyi, Ya., and Vlasenko, A. (2023), "Modern transformations of the processes of managing the company's financial resources", *Via Economica*, vol. 3, pp. 75—82.
9. Melnyk, S.I. (2019), "Financial security of the enterprise: the essence and modern problems of provision", *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, vol. 1, no 2, pp. 7—12.
10. Mulyk, Ya.I. (2013), "The essence of the concept of "financial security of the enterprise": systematization of scientific views", *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 3, no. 80, pp. 195—206.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2024 р.